

Civil olydnad är att misslyckas - Erich Fromm

Enligt Mohandas Gandhi är civil olydnad och ickevåld experiment med sanningen. Experiment används främst när varje experiment har möjlighet att uppnå sitt mål. Eller misslyckas. Därmed blir mål och experiment ett. Målet finns inbyggt i experimentet.

I varje experiment kan ickevåld lyckas uppnå sitt mål eller misslyckas. Icke våldets politik uppfinner. Testar. Analyserar misslyckanden och svagheter. Justerar och testar igen.

Innovativa rörelser misslyckas. Rörelser som fokuserar på att uppfinna en mer rättvis och jämlik värld intresserar sig för misstaget. Annars skulle ju inte experimenterandet behövas. Att experimentera är att misslyckas igen. Och igen. När experimenten börjar lyckas håller experimenterandet på att bli överspelat. När saker och ting väl fungerar minskar behovet av experiment.

Utveckling är olydnad

Kontroll och lydnad hindrar utveckling. Socialpsykologen Erich Fromm menar att utveckling kräver olydnad. Och olydnad förutsätter misslyckande. Historisk och politisk utveckling växer, enligt honom, fram ur olydnad och misslyckande. Utveckling är alltså avvikelser snarare än (straight) fortsättning och konformitet.

I både Gandhis och Fromms teori blir misslyckandet viktig del av civil olydnad och befrielse. Att misslyckas är dock både jobbigt och skrämmande. Det krävs, säger Erich Fromm, mod för att våga misslyckas.

Motståndgruppen behöver utvecklas

Mod att misslyckas krävs alltså för att skapa utveckling. Men sedan vänder Fromm på det. För att en motståndsgrupp och dess deltagare ska våga misslyckas behöver gruppen ständigt utvecklas. Utveckling behövs för att vi ska

våga.

Det innebär att allt som nämnts här om förutsättningarna för historisk och politisk befrielse också gäller motståndsgruppen. Dess organisation är lika politisk som andra samhällen. Det krävs olydnad och mod även i motståndsgruppen. Den är inget undantag. Den står inte för dig själv. Den är lika mycket ett samhälle i utveckling (eller så fastnar den i konformitet och stagnation).

"In order to disobey, one must have the courage to be alone, to err, and to sin. But courage is not enough. The capacity for courage depends on a" groups "state of development. ... thus has acquired the capacity, ... only then can" they "have the courage to say "no" to power, to disobey. A" group "can become free through acts of disobedience by learning to say no to power." (Fromm, *Disobedience*, 1963)

Per Herngren

2013 08 29, version 0.1.1

Referens

Erich Fromm, "Disobedience as a Psychological and Moral Problem", 1963. Publicerad bland annat i Ed. Larence Behrems and Leonard Rosen, *Writing and Reading Across the Curriculum*, New York: Pearson, 2009, samt även i Erich Fromm, *On Disobedience and Other Essays*, Routledge & Kegan Paul, 1984.

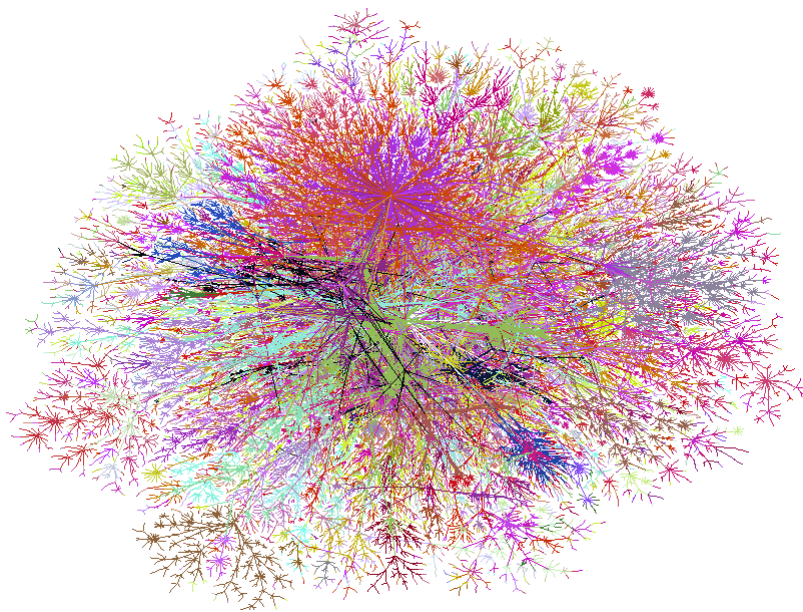
Metod

Erich Fromm analyserar hur utveckling kräver olydiga individer och organisationer. Mycket av analysen handlar om hur individen blir lydig eller olydig. Han skapar en socialpsykologi med betoning på individens betydelse i det politiska. Flera av hans analyser om individer går dock att överföra på grupper, menar jag. Jag läser därför Fromm som en undersökning om gruppens lydnad och olydnad mer än individens. Fromm producerar på så sätt en kreativ grupppsykologi där gruppen inte reduceras till deltagarna.

Ickelinjär förändring - introduktion

Det linjära är förutsägbart. Linjära teorier förklarar natur- och samhällsförändringar med en eller några orsaker. Mest känt är mekanik. Det ena påverkar det andra. I linjära föreställningar följer saker på varandra.

Samhällsovandling mångfaldigar sig

Detta är en första introduktion till en serie artiklar om ickelinjär teori och ickelinjär politik. Fördjupning och referenser kommer i de följande fristående artiklarna som tar upp olika problem inom ickelinjär teori.

Att reducera till enstaka orsaker kallas reduktionism. I psykologi, samhällsvetenskap, ekonomi och politisk teori är det vanligt med linjära förklaringar där man tänker sig att helheter följer generella kausala principer och lagar. Även politiskt engagemang bygger ofta på linjära föreställningar om hur samhällen fungerar: Att information skapar opinion. Och att opinionen påverkar regeringens beslut.

Det ickelinjära är oförutsägbart. Ickelinjärt och komplexitet används till viss del synonymt inom komplexitetsteori och kaosteori. Här nämner jag ytterligare

några ickelinjära föreställningar förutom kaos och komplexitet. Dessa teorier är mer komplexa än min framställning här, men att förenkla det komplexa är ett sätt att hantera komplexiteten.

Olika ickelinjära föreställningar

I *dialektiska tänkanden* skapar motsättningar oförutsägbara kvalitativa hopp; upphävningar till högre stadier med nya motsättningar. Kvalitativt hopp innebär att en högre nivå inte kausalt kan härledas ur en lägre nivå. Den högre nivån innehåller nya motsättningar och är därmed oförutsägbar.

I cybernetik och systemteori utgår man från att varje handling skapar en mångfald av möjliga handlingar vilka i sin tur mångfaldigar ytterligare möjligheter. Även i extremt begränsade världar, som ett schackbräde, ger några handlingsdrag en ofattbart mängd möjliga handlingsförlopp. Det är här system kommer in.

Ett system skyddar sig mot det oförutsägbara och mot det överblickbara genom att särskilja sig från omvärlden. Därmed producerar systemet sig själv och sina egna förutsättningar. Detta kallas självproducerande eller autopoiesis. I en oförutsägbar och överblickbar värld så förenklar system sig själv.

Förutom att system skyddar sig mot omvärldens oförutsägbarhet skyddar det sig även mot påverkan från andra system. Därmed försvinner den linjära föreställningen att ett system kausalt påverkar andra system. System kan intervensera i varandra och dra undan förutsättningarna för varandras existens. Men de kan inte påverka eller styra varandra på ett förutsägbart sätt.

När jag seglar i Bohuslän med en Albin Vega behöver jag inte följa vindens nycker så som en bortblåst badboll. Med ett rörligt segel kan jag till och med utnyttja vädrets komplexitet och kryssa mot vinden. Jag kan segla från Björkö till Orust oberoende av åt vilket håll vinden blåser. När det blåser storm skulle dock systemet Per-Vega-Entusiasm-Behagligt väder-Seglingsteknik kunna kollapsa. Denna kollaps av systemet har jag dock undvikit genom att segla in i välskyddade naturhamnar, som norrviken vid Rammen. Ett system hanterar krafter i sin omgivning och ifall det lyckas undviker det på så sätt att upplösas, eller att låta sig styras av omgivningens krafter.

Inom systemteori går det inte att hävda att motstånd, eller andra politiska

gruppers aktioner, påverkar eller styr regeringen. Regeringen och motståndet kommer ur olika självskapande system som skyddar sig mot påverkan från varandra. Ifall systemteori har rätt måste politisk förändring gå till på andra sätt än att ett system påverkar ett annat system.

Förståelseteorier, som hermeneutik, förklarar inte förståelse kausalt. Förståelse förstås ickelinjärt. Wilhelm Dilthey, som levde 1833-1911, menar att det finns en dualism mellan förklaringar av kausalitet i naturen och förståelse av historia. Dilthey tänker sig att naturen är linjär och kausal. Den kan därmed förklaras. Men en människa förstår en annan människa eftersom hon liknar denne, hon kan leva sig in i den andres tankar och upplevelser. Denna inlevelse är alltså inte deterministiskt bestämd, den är inte linjärt kausal.

För Wilhelm Dilthey var förståelsen av andra människor individualistiskt och psykologiskt. Det var jaget som förstod den andre.

Paul Ricoeur ser däremot förståelse som relation, förståelse kommer genom den andre. Det är inte jaget eller subjektet som förstår.

Maurice Merleau-Ponty bryter med Diltheys dualism mellan natur och människa, mellan naturvetenskap och humanvetenskap. Precis som hos Ricoeur sker tänkandet inte inuti ett subjekt. Tänkandet sker, enligt Merleau-Ponty, i världen. Vi tänker tillsammans med kroppar, vi tänker tillsammans med träd och stenar. Tänkande är alltså inte rent andligt eller rent medvetande. Det upplöser dualismen inre och yttre. Det upplöser också föreställningen om ett inre medvetande som ska begripa en yttrevärld.

Kaos och komplexitet

Dilthey tänker sig att människor och historien är ickedeterministisk, men han bejaktar föreställningen att naturen och fysiken är linjärt deterministisk och förutsägbar. Hos kaosteori kommer däremot oförutsägbarheten ur determinismen. Det är determinismen som bryter med linjäriteten. Determinismen skapar med nödvändighet ickelinjäritet.

Den mekaniska linjära föreställningen om proportionella kausala krafter vänds till och med upp och ner hos kaoteori: Små händelser kan orsaka gigantiska effekter. Mest känt är fjärilens vingslag som orsakar storm på andra sidan jordklotet. Ifall detta gäller motstånd och politiska aktioner så är det alltså inte

alls så att ju större massa desto större politisk effekt. Många föreställningar om massans betydelse och massaktioner kollapsar.

Komplexitetsteori skiljer sig från kaosteori. Komplexitetsteori undersöker hur ordning skapar sig själv med hjälp av oordning. Ordning är beroende av oordning, men den bestäms inte av oordningen.

Komplexitetsteorin visar hur enkla relationer skapar komplexitet. Ur denna komplexitet uppstår ibland stabilitet. Stabilitet är inte jämvikt som i många äldre teorier, exempelvis föreställningar om ekologisk eller ekonomisk jämvikt. Stabilitet är stabila ojämvikter, alltså flöden och förändringar. Stabilitet är ur balans.

Relationer och repetitioner bygger både stabilitet och instabilitet, både oordning och ordning. Att oordning inte är förutsägbart är kanske självklart. Men inte heller ordningen ses som kausalt förutsägbart. Komplexitetsteori visar att enkla relationslogiker skapar komplexa fenomen. Det finns en äldre ickelinjär föreställning att helheten är större än summan av delarna. Komplexitet visar snarare att relationerna skapar något annat än delarna. Det som händer kan inte härledas ur delarnas egenskaper.

Komplexitetsteori bejakar att det finns linjäritet, som i mekaniken, men det ickelinjära dominerar våra samhällen och vårt universum.

Komplexitet skapar stabilitet

Det oförutsägbara kan till viss del bli förutsägbart just genom sin oförutsägbarhet. Eftersom man inte kan använda linjära kalkyler och logiker används istället gärna datorsimuleringar. Dessa visar möjliga ordningar. Komplexitet används exempelvis för väderprognoser eller för att simulera flockbeteenden. Det är inte helheten som simuleras utan interaktioner och relationer mellan delarna.

När det gäller flockbeteenden har komplexitetsteori vänt upp och ner på den gamla förklaringen. Det är inte flocken som helhet som bestämmer deltagarnas beteende. Det är relationerna mellan delarna som skapar flocken. Ganska enkla relationslogiker kan förklara vissa flockbeteenden. Låt oss anta att varje fisk i ett stim, eller fågel i en flock, gillar att hålla sig väldigt nära de som är runt omkring, men inte så nära att de krockar med dem. Med hjälp av dessa två

relationslogiker kan vi simulera den närmast estetiska kedjereaktion som uppstår när ett rovdjur tränger in i flocken. När de som är närmast rovdjuret flyr skapar de två enkla relationslogikerna en kedjeeffekt där flocken agerar otroligt snabbt, men flockens hålls ändå till stor del ihop. Nära men inte krocka. Tidiga linjära förklaringar tänkte sig istället att flocken fungerar som helhet, att det är flocken som agerar genom ett flockbeteende; alternativt att alla i flocken följer en ledarfisk eller en ledarfågel.

Det här är en snabb introduktion för de som inte är vana vid ickelinjärt tänkande. Den kan bli till hjälp för att hänga med i de fristående texter där jag tar upp olika problem kring ickelinjärt politiskt motstånd och ickelinjära teorier.

Per Herngren

2010-03-17, version 0.1

En textserie om ickelinjärt motstånd

1. [Ickelinjär förändring
– introduktion](#)
2. [Rekursiv
samhällsförändring](#)
3. [Motstånd behöver
resonans](#)
4. [Gravitation snarare
än politisk påverkan](#)
5. [Makthavare finns inte
– ickelinjärt](#)
6. [Ordning behöver
hierarkier och olydnad](#)

Läs mer

Om [ickelinjär teori](#).

Om [systemteori](#).

Om [rekursiv teori](#).

Om [singularitet](#).

Om [funktionell dumhet](#).

Om [centralstyrning](#).